

ficultat que es presenta a aqueixa teoria és la unanimitat quasi absoluta amb què s'hauria fet el canvi de conjugació del tipus *-ar* en el tipus *-ir*. En realitat, però, l'obstacle és que: a) no hi ha tal ll. *ACTUARE, ni tan sols llatí tardà ni baix llatí! (hi ha hagut algun ús notarial recent d'un *actuare* en llatí macarrònic d'Espanya, d'on els cultismes broixos cat. i cast. *actuar*, i d'algun altre llenguatge recent, que això ni tan sols és francès, anglès, etc.); b) fins si consentíssim a mirar com a possible un inversemblant ll. vg. **actutare*, el seu sentit, segons el dit llatí modern, no seria 'acabar' si no és en el sentit de 'treballar diligentment, obrar, etc.'; c) no es concep que res d'això pogués esdevenir 'abatre, llevar les forces'.

S'ha insistit bastant a pensar en un origen germànic. Vogel (*Neukatal. Studien*, 64) prenent com a bona moneda la definició 'matar' de Lab. es preguntava si seria el gòt. *daufjan*;³ però hi ha sorda al mig del mot, on ens caldria una sonora que hagués pogut desaparèixer, i hi ha sonora al principi, on ens caldria una sorda: la idea la hi va suggerir evidentment l'al. *töten*, però la 2.^a mutació consonàntica del germànic és impossible en un mot català. Pitjor encara l'enllaç germànic en què pensa Moll: «En el número 273 del REW s'admet un ètimon germànic **af-tōjan* "aufreiben" [o sigui 'desgastar, llimar'] per explicar els mots it. dial. *atojare* 'cansar' (Arezzo) i *atuire* 'sotmetre' (Pistoia):⁴ és vivament suggestiva la coincidència de forma i de significat amb aqueixos vocables, sobretot el de Pistoia; la forma originària **af-tōjan* és donada com a longobarda, i per tant no és probable que sia arribada a Catalunya, però probablement existiria en els dialectes germànics occidentals ---». Per què continuar? És ben estrany que no s'adoni: 1) que el longobard és el llenguatge germànic més diferent de tots els que han tingut cap relació, no ja amb Catalunya, sinó també amb el Sud i el Nord de França; 2) una *t* de l'oberdeutsch (i més si és el longobard) és completament inconcebible que hagi passat com a *t* a cap parlar romànic (si no és en el N. d'Itàlia): tindria, si hagués existit en qualsevol altre dialecte germànic, una *ḍ*.

Més fàcil fóra pensar en una altra etimologia germànica. El gòtic *TAUJAN* és el mot que allí significa 'fer, obrar' (tradueix *πάσσω* en la Bíblia d'Ulfilas); no es tracta, però, d'una equivalència de l'al. *tun*, angl. *do* i el mot germànic general per a 'fer' (el qual en gòtic ha de tenir *ḍ*), sinó d'un mot succedani, que el va reemplaçar en gòtic (cf. neerl. *touwen* 'preparar'). De tota manera en alemany hi ha *abtun* 'acabar, despatxar, suprimir', derivat de *tun* 'fer', i aquell pot arribar a significar 'matar, assassinar'. Doncs bé, si en gòtic hi hagués hagut una equivalència del derivat amb preverbi *ab-tun*, format a base de *TAUJAN* que tradueix *tun*, seria **AFTAUJAN*. De la popularitat de *TAUJAN* entre els visigots no en podem dubtar perquè és el mot que ha donat el cast. *ataviar*. Si hi hagués hagut un gòt. **AFTAUJAN*, doncs, seria una bona base per a *atuir*, car els verbs en *-jan* donen, al més sovint, descendents romànics en *-ir* i fóra concebible que *-AU-*,

fins i tot essent de data tardana, com la d'un germanisme, podia haver donat en català, primer *o*, i després **atoir* passar a *atuir*.

Ben mirat no es poden fer objeccions ben decisives contra aquesta etimologia: convé no callar-ne una sèrie, que ens posen en greu dubte però no són terminants. Mera suposició a priori, per més que recolzi en el paral·lel *ab-tun* (paral·lel que encara no deixa de perdre un poc de rigor pel fet de no remuntar *tun* i *taujan* a una arrel comuna, però al capdavant l'un substitueix l'altre); sens dubte la força i paper de *af-* en gòtic ve a ser la de l'*ab-* de l'alt alemany, i no hi té menys vitalitat; però tanmateix el cas és que **AFTAUJAN* és una hipòtesi no documentada en Ulfilas. Els verbs en *-jan* s'adaptaven generalment en *-ir* i algunes vegades en *-iar*, que justament és el que passa aquí amb el cast. *ataviar* provinent d'aquesta arrel gòtica; potser no és casual: ¿potser el fet d'haver-hi *ḗ* (entès com a *-w-*) a davant és el que invitava a preferir l'adaptació en *-iar*?

Sigui com vulgui: no deixa de fer fort escrúpol que en canvi tinguéssim *-ir* en l'etimologia discutible quan tenim *-iar* en la ben segura. També hi cabrien altres escrúpols menors de significat i de forma, als quals no costa de posar sordina. Bastant més forta és l'objecció que es desprèn del que he dit en el segon paràgraf d'aquest article: és ben poc versemblant que un mot d'aquest caràcter local, modern i afectiu, sigui heretat del gòtic. Cap d'aquests arguments no mancaria d'alguna rèplica, i si no s'albirés res més fóra lícit de mantenir aquesta arriscadíssima hipòtesi.

Però l'existència de certes formes més o menys semblants al nostre verb ens orienta, em sembla, cap a una altra cosa. Hi ha variants en *-ar*. Són molt menys esteses i menys divulgades, però en canvi es fan eco en els dos extrems del Princ.; el principi de les àrees extremes com a indicis de formes molt antigues i «refoulées» o acorralades a la paret última, no deixarà de fer-se'ns present. *Atuar*, doncs, és una forma minoritària, però que ha de ser conservadora. Arran del Cap de Creus, a Llançà, diuen *atuayar* per 'tallar el coll', ens informa el *DAG.*; per la mateixa font ens consta que a la Terra Alta —a Batea, ja més enllà de Gandesa—⁵ usen *atuar*: i ací la identitat és completa: «*atuar* atuir; ex. *V'han atuat a bastonades, feia un sol tan fort que ens atuava*».

Però d'altra banda aquests mots ens desvetllen un eco: hi ha identitat amb l'ús i la frase que hem vist repetir-se pertot en la documentació del verb *atalbar*, identitat colpadora: *fa un sol que atalba* en el Maestrat i el Migjorn valencià, *fa un sol que atauba* a Tortosa; i així mateix amb aquelles bastonades comparem la frase ja documentada en el *Curial*, al mig del S. xv: «Boca de Far, nafrat en la exella d'un colp que l'*atovava* ---». Com no ens recordaríem que una *-v-* entre *o* i una altra vocal és un so ben làbil: era quasi inconvitable que al costat d'aquest *atovava* sorgís un *atovava* (*atuava*) com el de Batea. Ja vaig assenyalar que en la variant *atovava*, el canvi fonètic de *alb* en *aub* > *ob* havia estat afavorit per la influència de *tou*: el so